



THE GOLDA MEIR MEMORIAL ASSOCIATION

העמותה להנצחת זכרה של גולדה מאיר

THE LAVON INSTITUTE FOR LABOR RESEARCH  
3 NEHARDEA ST. TEL AVIV 64235, TEL: (03)238122

מכון לחקר תנועת העבודה ע"ש פנחס לבון  
רח' נהרדעא 3, תל אביב 64235. טלפון: (03)238122

7 מס' / חופית  
7 מס' / חולות

M E M O R I A L

ארכיון העמותה להנצחת זכרה של גולדה מאיר

מס' / חופית

מס' / חופית 7 מס' / חולות

מס' / חופית 7 מס' / חולות

מס' / חופית 7 מס' / חולות 21.9.74

תדפיס מס' 7  
לקלמח מס' 7

תוכנית דדיו : "גולדה מאיר - הזמנות והמנהיגים"

מספור בקלמח	מס' עמוד	ח ל ו כ ה ל כ ו ש א י ם
		צ ד א
		<u>גולדה מאיר - הזמנות והמנהיגים - תוכנית דדיו</u> <u>בהשתתפות: יעקב חזן, ישראל גלילי וחיים בר-לב</u>
0-25	2-3	הקדמה - סקירה כללית על פעילות גולדה מאיר וציטטות שלה.
25-37	3	בר-לב - על אמונותיה של גולדה בכוחנו לנצח במלחמת יום כיפור.
37-57	3-4	בר-לב - על החלטתה לתקוף ארמיה מצרית בקרב אנניות דוסינה.
57-122	4-5	גלילי - הערכתה הרבה של גולדה לאמ"ן ותחזיותיו ולמרות זאת החששות מהבטחון המופרז.
122-135	5-6	גולדה - על חששותיה לפרוץ המלחמה כנגד כל ההערכות.
135-153	6	גלילי - על שיקול דעתה של גולדה מאיר.
153-184	6-7	גלילי - על ההחלטות הקשות שהיתה נאלצת להחליט
184-197	7	בר-לב - אמונתה של גולדה בזר השינוי שיבוא לטובתנו במהלך המלחמה.
197-214	7-8	חזן - גולדה מצרה על כך ששמעה ליועצים ולא לעצמה בענין גיוס המילואים.
215-278	8-9	גלילי - על גולדה מאיר ביחסה לאופטימיות; על תחושת "העלבון" שספגה מצה"ל ביו"כ.
278-305	9-10	חזן - תכונותיה של גולדה מאיר כסמל מאחד של העם היהודי.
305-436	10-12	גלילי - על כמיהת גולדה לשלום; המאמצים המדיניים לשלום לאורך השנים; פעילות "המטבח" יחסה למשמיעים.
436-459	12-13	פגישתו האחרונה של חזן עם גולדה.

תדפיס מס' 7

לקלטה מס' 7

תוכנית רדיו: גולדה מאיר - הדמות והמנהיגים

תוכנית בהשתתפות: יעקב חזן; ישראל גלילי וחיים בר-לב

צ ת נ

ג. מאיר: "אני אף פעם לא ראיתי את עצמי בקטגוריית מנהיגים בכלל. אני חונכתי בתנועה שאני לא זוכרת שמישהו אמר על עצמו, או רצה שיגידו עליו, שהוא מנהיג. מתארת לי מה היה עושה ברל כצנלסון לו חס וחלילה מישהו היה אומר לו - אתה יודע? אתה מנהיג. אז אני לא משווה את עצמי לברל כצנלסון חלילה. אבל אני תמיד עבדתי עם חברים".

מנחה: גם אם ציינה זאת כהרגשתה באחד מן הראיונות שהעניקה, לא יכול המשקיף על דמותה של גולדה מאיר, שבימים אלה מלאו שנתיים למותה, שלא לשכוח את הכוח, את המנהיגות ואת הסמכות שאפיינו את חמש שנות כהונתה כראש הממשלה של מדינת ישראל, בין השנים 1969 ל-1974.

עוד בימים להיותה מנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, מינויה כשגרירה במוסקבה עם הקמת המדינה, מאוחר יותר כשרת העבודה, ולימים כשרת החוץ, ניזונה גולדה מאיר מהדחף להמחיש ולהגשים את החלטתה לעלות ארצה ולא להסתפק בהקמת תא משפחתי נוסף בא"י.

קרייניץ: "דבר אחד אני מבקשת". כתבה גולדה מאיר לשייננה אחותה, כאשר החלה ב-1928 את הקריירה הציבורית שלה, "שתביני אותי ותאמיני לי. העיסוקים החברתיים שלי אינם מקריים. בשבילי הם צורך מוחלט".

מנחה: תכניתנו לא תעסוק בכל 50 שנות פעילותה הציבורית והפוליטית, אלא תתמקד במנהיגות שגילתה כאשר שמשה כראש הממשלה ובדמותה הכריזמטית שנעשתה לסמל למדינת ישראל, בעולם בכלל, ובעולם היהודי בפרט. שתי מלחמות ידעה ישראל בימי כהונתה של גולדה מאיר כראש הממשלה. מלחמת ההתשה, שאמנם החלה במרץ 1968, אך נמשכה עד לקיץ 1970, ומלחמת יום הכיפורים שנתנה את אותותיה בכולנו, ואף אצל גולדה מאיר יצרה פצע שלעולם לא הגליד. ויקשתי משלושה אישים, יעקב חזן, ישראל גלילי וחיים בר-לב להתייחס לתפקידה באותם ימים של מתח ומלחמה, למורכבות בהחלטות שקיבלה, ובתפקודה כמנהיגת העם בישראל, בשנים אולי הקשות ביותר מאז הקמת המדינה. תחילה חיים בר-לב, מי שהיה הרמטכ"ל בימי מלחמת ההתשה. (25)

ח. בר לב: גולדה במלחמת ההתשה, עד כמה שאני כרמטכ"ל של אותם הימים יכול לקבוע, היא האמינה שיהיה לנו כוח לעמוד בה. כלומר, שהצבאות הערביים בסיוע הרוסים לא יצליחו להדוף אותנו משום מקום. היא האמינה שחובה עלינו לעמוד לאורך קווי הפסקת האש של אותם הימים. והיא האמינה שבסופו של דבר הצד שכנגד ירים ידו וייתאש. זה, אני חושב היתה העמדה הבסיסית שלה, ההכרה העמוקה. אני לא הרגשתי בשום מקום, בשום נקודת זמן, בשום וגע משבר אצל גולדה, איזה מין הרהורי ספקנות. או איזה מין אישה לא נוכל להחזיק מעמד, בואו נתקפל. (37)

כהמחשה, על מצב שבו המצרים הציבו סוללות תותחים באיזור פורט סעיד, ובנמל של פורט סעיד עגנו אניות רוסיות. והמצרים הניחו שאנחנו לא נעוז לתקוף את סוללות התותחים הללו, בגיו האניות

הרוסיות. אבל הסוללות הללו עשו לנו צרות צרורות. הפגיון את המוצב הצפוני בצורה מאסיבית. ולנו לא היתה ארטילריה מספיקה כדי לשתק אותם. ועמדה השאלה האם למרות האניות הרוסיות אנחנו משתקים אותם במטוסים, או אנחנו מרימים ידיים? והחלטה בסופו של דבר הגיעה לגולדה, וזאת החלטה לא פשוטה. אז היום אולי לא כל כך חשים את זה, אבל זה לא פשוט להחליט להפציץ יעד, מטרה, בקרבנות של אניות מלחמה רוסיות. והרוסים אכן העבירו לנו אחרי זה "מסג'". ידיעה, שהם לא אוהבים את זה. ושוב עמדה השאלה - האם לאור ההתראה הזאת להרים ידיים או לא. וגולדה בסופו של דבר הכריעה שלא. והתוצאה היתה שהרוסים הוציאו לאט-לאט את אניותיהם מהנמל. אז זה. למשל. נושא קשה מאד, שבו ראש הממשלה, היא היתה זו שהכריעה. ברור שהצבא היתה לו דעה, ושר הבטחון משה דיין היתה לו דעה, אבל בכל אופן ההחלטה היא היתה של ראש הממשלה. (57)

מנחה : "לעולם לא אהיה עוד האדם שהייתי לפני מלחמת יוה"כ". כתבה גולדה מאיר בספרה. לכל אחד מאתנו שחווה את המלחמה היתה לו זו לטראומה. מה היא היתה לגולדה מאיר? איך השפיעה עליה, ומה עשתה לה? ידידה ויועצה, האיש ששימש בממשלתה כשר בלי תיק, אך היה לידה בשעותיה הקשות ביותר - ישראל גלילי.

י. גלילי : ראוי להתחיל מציון ערכה הרב של גולדה בניהול המלחמה. שהרי אף על פי שהיא היתה מודעה לערכה, והיא שמעה את זה מכל עבר, לרבות ועדת אגרנט, בכל זאת מועקת מלחמת יוה"כ לא הרפתה ממנה. ובכן, אני מדגיש שמתקפת ההפתעה הממה בה בהולם אדיר, היא בכלל היתה טפוס דאוג, לא היתה לה נטיה להיתפס לשלוח או לרדוף אחרי השלוחה ולתפוס אותה. מטבעה היא נטתה לדאגה ולשים לב במיוחד לאותות מבשרי דעה. וכל מי שהיה במחיצתה בכל התקופה הזאת של הנסיעה לאירופה והטיפול בעולים מברית המועצות, והעימות עם קרייסקי, זה הטיל אותה לתוך מתח נפשי, בגלל הזיקה הרגישת הספציפית שהיתה לה ליהודי בריה"מ וגם מורת הרוח שנגרמה

לה עקב הפגישה עם ראש ממשלת אוסטריה היהודי. היא לא התעלמה מהערך הרב של עזרת קרייסקי, אבל היא לא יכלה לסלוח לו, סימנים של ניכור, או סימנים של מי שמבקש שיזכרו כי הוא גומל חסד. וזה היה העימות אתו, היה טראגי. עוד לאירופה אני צלצלתי אליה לאחר השיחה עם שר הבטחון, שיש סימנים מבשרי רעה, וקבענו פגישה של קבוצת שרים עם ראש המטה הכללי וראש אגף המודיעין עוד בהיותה בחו"ל למחרת בואה ארצה, ממש למחרת בבוקר.

המרגיעה מצד אנשי הצבא, ביחוד מצד אמ"ן, היתה בטוחה, וכידוע, המומחים שלא פעם דייקו בתחזיות שלהם, והרבה פעמים קלעו כחוט השערה בתחזיות שלהם ורכשו להם מידת אשראי רבה מאין כמוה. ולגולדה היה יחס של יראת כבוד לדויקנות של אגף המודיעין. האגף וזה היה ידוע כגורם צבאי מודיעיני שלעולם אתה לא יכול להזמין אצלו תחזיות, או לא נחשד לעולם כמי שמכון לדעת המומחים עליו, ולא פעם היינו עדים גם לניגודי הערכות בין אמ"ן לבין הגורמים הפוליטיים, אם זה שר הבטחון או גורמים אחרים. ולכן היא מראש היה לה יחס של אשראי רב לאמ"ן. יחד עם זה היא... הדברים לא נסתדרו לה. והיא היתה לא שכמה. וחרה לה גם השעור הרב של הבטחון. אני גם, אני צריך להדגיש, מבלי שאני נכנס בזה בפרוטרוט - בהתייעצויות שהיו לפני יוה"כ הנורא ההוא, אני הגבר, למשל, תבעתי להעניק סמכות של גיוס לראש הממשלה ולשר הבטחון. הזכרתי את ההתנבאויות של כל האימצגנינים, כפי שהתבטאתי אז, שבועיים ימים לפני מלחמת ששת הימים, והבעתי את דעתי שיכולה להיות הפתעה. היא היתה בדרגת דאגה נרגשת, כפי שהיא דיברה על כך גם עם המזכיר הצבאי שלה ישראל ליאור ואתי, וגם עם המזכירה האישית שלה לו קדר. אי השקט הזה ציין אותה עד אותו בוקר מר ונמהר, כאשר העיר אותה המזכיר הצבאי והודיע לה שיש, אכן יש ידיעה בדרגה עליונה של ודאות שהמלחמה תפרוץ. (122)

ג. מאיר: הייתי מאושרה לו בשלושת הימים, יום רביעי, חמישי, שישי, הייתי אני בתור ראש ממשלה, שומעת מה שאומרים,

כל אנשי הצבא מהטובים ביותר שאין סבירות למלחמה. והייתי אומרת  
זה יפה מאד מצדכם, ובכל זאת אני רוצה שתגייסו. אני לא יכולה  
להגיד לכם, ההבדל בהרגשותי. אז אומרים לי חברים גנרלים -  
טיפשות מה שאת מדברת. כאשר גנרל אחד, שני, שלישי, גם גנרלים  
בתור הממשלה, גם ראש המטה. גם ראש אמ"ן. כולם אומרים בקול אחד,  
זה לא סביר, אז דווקא את האזרחית, את רוצה גיוס. זה לא חשוב.  
זה לא עוזר לי. מה שהם. הם אומרים דבר הגיוני, אבל זה לא עוזר  
לי. (135)

ג. גלילי: קודם כל מפני אופיה. שבשעות של סערה היא היתה מודעת  
לתפקידה. והיא ידעה שהיא איננה יכולה להתיר לעצמה  
ללכת אחר רגשותיה. שהיא חייבת לשמור על שיקול דעת כי בתוך  
המבוכה היא חייבת להיות גורם של שקול דעת ואיתנות. והמודעות  
הזאת, ללא שום ספק השפיע עליה. אבל הדבר עמד במבחן בתנאים קשים  
ביותר, ויגאל אלון ז"ל, אמר באחת ההזדמנויות - אם יש מי שראוי  
להגדרה של המצביא במלחמת יום הכיפורים, הרי זו גולדה. ולא מפני  
שהוא ייחס לה ידע צבאי, או תושיה של תחבולנות טקטית, והידיעה  
לנצח על יחידות גדולות במערכה ולהניע אותם מהכא להתם אלא מפני  
שהיא היתה גורם של שליטה עצמית, יציבות, הכרעות אמיצות,  
והכשרון להבחין בעיקר. (153)

הייתי נוכח במעמדים המבחניים ביותר, אם אפשר להגיד כך, כאשר  
היא היתה צריכה להכריע בין שר הבטחון לבין הרמטכ"ל לגבי שיעור  
הגיוס. והאמת חייבת להיאמר שהבעיה לא היתה רק בעיה של מספרים,  
אלא בהבדלי הדעות על השיעור המספרי של הגיוס היתה גלומה האבחנה  
של המצב, שהרי יש אנשים במטה הכללי שעוד ביום כיפורים בשעה אחת  
עשרה לא היו משוכנעים שהגיוס בשיעור רב כל כך היה הכרחי,  
ושאלו, ספק ברצינות ספק בבדיחות, מתי משחררים את האנשים הביתה.  
בה בעת, גולדה קיבלה את הידיעות הללו, בהתאם להערכתה הכללית,  
בהתאם לציפיות שהיו לה, ברצינות עליונה, והדבר הזה עודד את כל  
אלה שאכן הבינו שלפנינו מלחמה שכמוה עוד לא היתה. אז גם בעת

שצריך היה להכריע על שיעור הגיוס, גם כאשר היא היתה חייבת להכריע על פי שיקול דעתה ומצפונה שלא לאשר מתקפת מנע של חיל האוויר. ולמחרת, כאשר חלה ההתמוטטות, או כאשר נחשפה לאמיתה התמונה הקשה כל כך בחזית הדרום ושר הבטחון הרהר בקול רם על נסיגה מדעת לייצוב קו שני הוגדיר את המצב כנואש כמעט, מנעה גולדה החלטות חפוזות, אימצה לעצמה את המלצת הרמטכ"ל לאפשר לו להגיע לדרום, לראות את המצב במו עיניו, שמא בכל זאת המהלכים המוצעים אינם הכרחיים. ומוטב להתאזר לעוד נסיון לייצב את המצב מבלי המהלך שיכול היה, אם לא מבחינה צבאית, הרי לפחות מבחינת המוראל של העם, להביא לידי מפולת. (184)

ח. בר לב: גולדה לא היתה בין אלה שבשעות הקשות של המלחמה היא סברה שהכל אבוד, שאין ברירה, להתקפל ולהילחם עד הכדור האחרון, וזה שוב נבע מתוך האמונה השורשית שלה בצדק שלנו, בחיוניות שלנו, בכשרונות שלנו. אז היא, גם בשעות הקשות ביותר, הבינה שפה קרה דבר בלתי צפוי. אבל היא ייחסה את זה, היא ראתה את זה כתופעה רגעית, ולא כתופעה שורשית, והיא האמינה שברגע שאנחנו נתגבר על ההלם של ההפתעה, העניינים יתחילו לזוז בכיוון הרצוי. (197)

מנחה: יעקב חזן, ממנהיגיה הבכירים של מפ"ס, ממנהיגי המערך, ולימים ידיד קרוב לגולדה מאיר, שוחח עמה שעות ארוכות על מלחמת יוה"כ. ועל אשר התחולל בקרבה עקב המלחמה, הוא מספר:

י. חזן: היא לא יכלה לסלוח לעצמה עד סוף חייה, והיא למעשה אמרה שעם מלחמת יוה"כ נגמרו חייה. לא חייה הפוליטיים, רק חייה. מדוע? כי היא לא סלחה לעצמה שהיא לא הלכה אחרי חששותיה וחושיה, ויותר מדי שמעה לעצות מסביב. היא אמרה שהיא חיה בתחושה שהסכנה היא גדולה מאד, אבל מכל הצדדים הרגיעו



אותה. והיא קבלה את ההרגעה. והיא לא יכלה לסלוח לעצמה שהיא קבלה את הדבר הזה. היא אמרה - מבחינה משפטית וחוקית אני בסדר גמור. לא ימצאו בי שום רבב. אבל זה לא מעניין אותי בכלל. אותי מעניין דבר אחר. אני, בתור ראש הממשלה, בתור גולדה מאיר, הייתי חייבת להרגיש את הסכנה. ואני הרגשתי את הסכנה. ומה שאני לא יכולה לסלוח לעצמי, שהפעם לא הייתי נאמנה לעצמי. רק הייתי נאמנה ליועצים. וזה, למעשה זה כשלון חמור שאינני יכולה לסלוח לעצמי. ולא חשוב לי שועדת אגרנט אמרה שאני חפה מכל פשע, ואיש לא מטיל בי דופי. זה בכלל לא מעניין אותי. אני מאשימה את עצמי שאני למעשה התכחשתי לעצמי.

מנחה : וזה רדף אותה עד יום מותה?

י. חזן : זה רדף אותה עד יום מותה.

י. גלילי : אני, במלוא הידיעה, כובע את העובדה - בין אם חוקרים שיחקרו את התקופה הזאת יגיעו לכלל מסקנה (214) שהיא איננה צודקת, אין זה משנה את העובדה - שיסוריה שלאחר מלחמת יוה"כ נסבו על נושא ההפתעה. היא לא יכלה לסלוח לעצמנו שהמומחים פירשו כל כך לא נכון את תמונת העובדות. זה היה בניגוד לטבעה ולהלך רוחה. היא לא היתה מאלה שהיו מפרשים את העובדות לצד האופטימי, הקל, הפוטר מפעולה, אבל לא היו לה כל הרהורי חרטה על המדיניות שממשלת ישראל בראשותה ניהלה, בהמשך למדיניות של לוי אשכול, לאחר מלחמת ששת הימים. יכול להיות שאני מציין פה קו אופי שאיננו יפה לאדם המכהן בתפקיד של ראש ממשלה, שכו. אדם המכהן בתפקיד של ראש ממשלה, ניצב על מצפה שזה יהיה לגמרי טבעי אם הוא יהיה ער למקומו בדפי ההתרחשות ההיסטורית. אבל נראה לי שבתחום הזה גולדה לא היתה רגישה. אולי עד כדי מום. היא גם לא היתה נוטה לפוזה שיכול להיות לה מימד היסטורי. מה שחרה לה זה נושא האבידות. הדבר הזה חרה לה יותר מכל. זה הכאיב לה, אני

אומר לא במליצה, עד שורשי הווייתה. החברה, נצבים על הגבול, עד כזו כך הפקוד מחטיא את ראיית התמונה? שאין אח"כ ברירה אחרת אלא שבגופם יעצרו את הטנקים? זה... היא העריצה את צה"ל. לא בגלל שהיא העריצה את הלוחמים. אלא היא העריצה את הארגון של צה"ל. את ראיית הנולד, את מכשירי המודיעין, את חוכמת ההיערכות, את החוכמה האסטרטגית של צה"ל, והיא הרגישה עלבון, ואת עצמה שותפה לעלבון הזה, בכך שאיזה שטן קלקל ככה את התמונה. והיא לא חמלה על עצמה, והיא לא חיפשה בעניין הזה צידוקים, והיתה בעניין הזה החלטית. בעיקר בנושא של האבידות. ואח"כ גם, שהיא היתה רגישה מאד למשמעות המדינית של המיצר שאנחנו נקלענו אליו. הצורך לפנות אל ארה"ב בתביעת סיוע מהיר. והפגיעה שנפגעה מדינת ישראל ומעמדה וכבודה בזירה העולמית.

קרייניץ: "אני נעשיתי ראש ממשלה מפני שככה זה היה. במידה רבה בדומה לחלבן שלי שנעשה לקצין, מפקד מוצב בחרמון. אף אחד משנינו לא היה מעוניין במיוחד בתפקיד, אבל שנינו מלאנו אותו כמיטב יכולתנו".

מנחה: כך, בלשונה הפשוטה, מסכמת גולדה מאיר בספרה "חיי" את החלטת מרכז מפלגת העבודה למנות אותה כראש הממשלה. במשך תקופה קצרה זכתה גולדה מאיר לאהדה בישראל ובעולם כולו, מן הגדולות שידעה ראש ממשלה אי פעם בישראל, לבד מדוד בן גוריון. הפשטות שבהליכותיה, סגנון דיבורה העממי, הבטחון בצדקתה והאמינות, הקנו להופעתה כוח וודאות שאין עוררין עליה. (278)

י. חזן: העם הרגיש שהאשה הזאת למעשה מבטאת את הכיסופים העמוקים ביותר שם העם היהודי. שמה שהיא אומרת זה לא חוכמתה, כי אם זו חוכמת העם היהודי, חוכמת ההמונים היהודיים, שהיא מבטאת את כיסופיהם ואת הרגשותיהם, ואת תקוותיהם, ואת הפחדים שלהם. וככל שהיא המשיכה יותר בפעולתה הזאת, תחושת

הבטחון הזו שגולדה זה העם היהודי, לא גולדה היא שליחת העם היהודי, זהו העם היהודי והיא מבטאת את העם היהודי, על כל בעיותיו זה למעשה הפך אותה לסמל של האחדות היהודית העולמית, של אחדות הגורל היהודי. עצם העובדה שתמיד הרגישו אצל גולדה שהיא חיה את השואה. היא לא שהיא זוכרת את השואה, כי אם היא חיה את השואה והיא יודעת שמה שהיה יכול להיות עוד הפעם. ושהפחד הזה הוא אחד הדברים שמכוון את מחשבותיה ואת דאגותיה. כל הדברים הללו הפכו אותה באמת לסמל מאחד של העם היהודי. והיו עיתונאים וסופרים שביקרו אותה מאד, אבל ההמונים היהודים הרגישו שהנה כמה דמות שבה בא לידי ביטוי כל הטוב וכל התקות וכל הפחדים, והמאמץ להתגבר על הפחדים הללו של ההמונים היהודים. ידוע שהיא היתה נואם שהלקסיקון שלה היה דל מאד. באנגלית לא. באנגלית היתה לה שפה עשירה מאד, בעברית היתה לה שפה מאד דלה, אבל היא היתה משפיעה בבטחון של עמדותיה, בפשטות של עמדותיה, במסקנות הברורות שאליהן היתה מגיעה, כשהאנשים ששמעו אותה הרגישו - פה ישנו אדם שיודע מה שהוא רוצה. מאמין במה שהוא רוצה. בטוח בצדקת הדבר הזה. הגיע לידי כך ע"י דיונים רבים ולבטים רבים, והיא לא הסתירה את הלבטים הללו. ואפשר על האיש הזה לסמוך. (305)

כריינית: "במשך חמש השנים הללו היו זמנים שבהם הייתי מוכנה בשמחה לברוח מכל זה, אילו חשתי שאני רשאית לעשות זאת לא מפני שכוחותי כשלו, ולא מפני שהקצב היה נמרץ מדי בשבילי, אלא בעיקר מפני שעייפתי כל כך לחזור על עצמי לעיתים כה קרובות. לומר אותם דברים שוב ושוב ולא להגיע לשום מקום".

מנחה: השלום, השאיפה לשלום היתה חלום, משאת נפש לגולדה מאיר. הרושם ששנות שלטונה סגרו את האופציה לשלום היה מוטעה וכוזב. וכששאלתי את ישראל גילי על היענותה של גולדה לשיחה של שלום, על הדרך שבה רואים היום את ראשית התהליך לשלום, אמר:

ג. גלילי: הפעילות למען השלום היתה עניינה הסמוי והקרוב לנפש ביותר, ואני מניח שכאשר תיעשה חקירה של כל המהלכים, הדבר הזה יתברר למעלה מכל ספק. ואז אפשר יהיה אולי להגיד שהאקורד הראשון התחיל מהפגישה שלה עם עבדאללה, עוד מימי מלחמת השחרור. אבל אני לא אשכח את הלילה בביתה, כאשר הגיע מברק ראשון במישרין מאת סאדאת באמצעות קיסינג'ר, ובה, במברק הזה נרמז סיכוי השלום. גולדה קיבלה את הדבר הזה בהתרגשות וענתה לו במברק נרגש, זה היה בעצם המשא ומתן על הפרדת הכוחות. הפסקת האש והפרדת הכוחות. הפסקת האש והפרדת הכוחות, שהיא מלאה בזה תפקיד ראשי, תוך כדי התעקשות ראויה לכבוד בנושא השבויים. והאמת חייבת להיאמר שסאדאת עצמו פעמים אחדות לאחרונה, מיוזמתו הוא, וביחוד כאשר הוא היה בארץ ונפגש עם "THE OLD LADY". כפי שהיא הזכירה לו איך הוא היה מכנה אותה, במפגש הסיעה שלנו בכנסת. הייתי נוכח עם. הוא הזכיר שמחשבת השלום התחילה להתרכס, לקרום עוד וגידים בעת המשא ומתן בינו לבין גולדה בהיותה ראש ממשלה לאחר מלחמת יוה"כ. כלומר, אבל במשך השנים היתה סדרה של יוזמות. רבות מהן טרם באו לכלל פרסום. באמצעות אישיי ממשל וציבור בבריטניה, שלבקשתה ובידיעתה יצאו לשיחות עם נאסר, ובאמצעות ממשלות; אם זה ממשלת רומניה. במגעים שהיו בינה ובין נשיא רומניה ושר החוץ שלו. אם זה באמצעות ממשלת יוון, גורמים איטלקיים, ואישים ומדינאים אמריקנים. ושלוחים מערביי השטחים אל פגישות עם נשיא מצרים. ולא כל שכן, במגעים עם יארינג, ועם קיסינג'ר, ועם נשיאי ארצות הברית. היא היתה נוהגת להגיד שכשהיא באה ללשכתה, דבר ראשון שהיא מבקשת לטפל בו זה אם יש איזשהו גן, איזשהו ניצוץ שיכול להצית משהו במגמת השלום. לא היא זה למותר להגיד שהיה לה יחס בקורתי ליוזמות ולהצעות מן הצד שכנגד. היא ניסתה לפענח דברים, לנתח אותם, לא לראות אותם רק על פניהם, היתה רגישה מאד לאינטרס הישראלי. היא לא קיבלה על עצמה לדחות איזושהי יוזמה או מחשבה, מבלי להימלך בדעתם של חבריים, ולו בלבד מפני שהיא סירבה לנטול על עצמה אחריות, שמא היא טועה. שמא זה משגה. ולכן היתה

נועצת בקבוצת שרים, שהיתה ידועה כקבוצה שהיא מזמנת אותם מפעם לפעם להתייעצות. מה שקוראים "המטבח" במרכאות זה לא היה שיחות חולין מקריות של מיניסטרים שמרכלים על העולם, אלא היו התייעצויות מסודרות, עם פרוטוקולים, ידועות לחברי ממשלה אחרים כ"שכל קולקטיבי", כאחריות משותפת, בהכנה לדיונים ולהחלטות של הממשלה. ובתוך כל אלה היא היתה פעילה מאד. אין לך דבר שהיה מרגיז אותה יותר מאשר שאנשים היו אומרים בחופזם שלא יהיה שלום. היא לא קבלה את הגרסה הזאת. היא טענה שזו חוכמה לרעה. זה גם נזק חינוכי. ולאחר מלחמת יוה"כ, כאשר פרצה הבקורת... אני מבחין בין הבקורת שהיתה ברמה והיתה ראויה לעורר מחשבה ולהעמיד דברים על דיוקם, לבין הבקורת של בקשת שעיר המשתלח, ולא פעם חל עליה הפסוק של "אתה בחרתנו להיות השעיר המשתלח", ותלו בה כאילו לא היו עמה חברים, וכאילו לא היו הכרעות של מוסדות דמוקרטיים, מפלגתיים וממשלתיים, והכרעות של הכנסת, ותלו את כל האשמה בה, על כל מה שלא התגשם, אף כי כיוונו לו. עם כל החוכמה לאחור, גולדה היתה אומרת שחוכמה לאחור זה דבר חשוב מאד, כי זה חשוב לעתיד, אבל יש רשעות של חוכמה לאחור, שנשענת על דברים שבכלל אי אפשר להוכיח. מה... היה חורה לה מאד כאשר היו מנסים לטפול בה אשמה כאילו היה בפעילות שלה כדי לסכל ולו והיה אפילו מי שאמר מדעת, את תהליך השלום. היא ראתה בזה דבר שהוא כוזב ומרושע. לא פעם היה חורה לה שלא כמו מספיק מעמיתיה כדי להשיב דבר למתנפלים עליה. ביחוד שההתנפלויות הללו לא פעם היו משופעות באי דיוקים ובסילופים מדעת.

מנחה : ואולי מן הראוי לסיים את התכנית בציון כוח עמידתה, מרצה ויכולתה לעמוד בנטל הכפול של מחלתה שהיתה קשה. פגישתה האחרונה עם יעקב חזן מאפיינת עמידה זו.

י. חזן : אני זוכר את הפגישה האחרונה בינינו. אני באתי אליה. היא היתה משום מה לבושה באופן מאד חגיגי, מאופרת

ככה, כאילו שהלכה לאיזה פגישה חשובה. אני אחר כך הבינתי, זה היא עשתה לפגישה אחרונה בינינו. אבל גם בפגישה זאת היא לא אמרה לי שום דבר על מחלתה. אני ידעתי, אבל היא לא אמרה לי כלום. היא אמרה שהיא הולכת לבדיקות. אבל, משום מה חשבה לנחון להתנשק אתי לפני שאנחנו הלכנו, וללחון לי את היד כמו שלא לחצה אף פעם. ולומר לי כמה פעמים שלום. שלום, שלום, ולא להוסיף את המילה להתראות, כי אחר כך היא לא הסכימה שאני אבוא לבקר אותה בבית החולים. וגם זה היא עשתה בצורה כזאת, ז"א: כשיצאתי ממנה אני ידעתי. אבל אילו הייתי צריך לדון לפי הופעתה, זאת היתה הופעה של אדם בריא, חזק, בטוח בעתידו, לא מטיל את מחלתו על אחרים, מתמודד בעצמו בכוחותיו הוא עם המחלה הזאת. אם כי אני כבר לא בטוח שאז היא האמינה שתוכל להתגבר, כי אחרת לא היתה נפרדת ממני כמו שנפרדה.

(459)